

WYCHOWAWCZY CHARAKTER SZKOLNYCH REKOLEKCJI WIELKOPOSTNYCH

Konkretne doświadczenia związane z prowadzeniem wielkopostnych rekolekcji szkolnych stały się dla mnie bodźcem do pochylenia się nad zagadnieniem dotyczącym ich wychowawczego charakteru. Wieloletnia postęga rekolekcyjisty pokazała mi, że rekolekcje mogą być szczególnym czasem integrowania się zasadniczych środowisk wychowawczych: rodziny, szkoły i parafii. Nade wszystko te trzy dni dają szansę uczestnikom rekolekcji na odkrywanie swojej niepowtarzalności, znalezienie swojego miejsca w Kościele, dobre przygotowanie do Świąt Wielkanocnych.

Innym obliczem rekolekcji są niektóre postawy uczestników znajdujących się w przestrzeniach sakralnych, które powodują niemiłe zdziwienie. Bywa, że czyny uczestniczących w rekolekcjach wymagają interwencji policji. Pojawiają się wówczas pytania: o zasadność rekolekcji, o sposób ich przeprowadzania, o formy przekazu treści religijnych. Te problemy sprawiły, że postanowiłem przeprowadzić badania empiryczne wśród gimnazjalistów za pomocą ankiety.

1. Charakterystyka badanej grupy

Ankietowanymi byli gimnazjaliści z Zespołu Szkół Katolickich im. Św. Marka w Słupsku. Badania zostały przeprowadzone 9 i 10 marca 2005 roku podczas lekcji religii poświęconych rekolekcjom, które gimnazjaliści przeżywali dwa tygodnie wcześniej. Badania miały dać odpowiedź na następujące pytania: jak ustosunkowują się uczniowie do szkolnych rekolekcji? jakie sposoby są najbardziej adekwatne w przepowiadaniu Dobrej Nowiny? jakie czynniki zmieniają postawy rekolektantów?

W badaniach posłużyłem się metodą sondażu diagnostycznego¹ Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, który został opracowany w roku akademickim 2002/2003 przez Bernadetę Michalik na seminarium

¹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2004, s. 243-272; M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2004, s. 251-255; T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 79-81.

naukowym z pedagogiki² Ankieta była anonimowa i uczniowie zostali poinformowani o jej naukowym celu. Możliwość udzielenia szczerzej odpowiedzi miało 37 dziewcząt (37% badanej populacji) i 63 chłopców (63% badanej populacji).

Tabela 1. Ankietowani uczniowie klas gimnazjalnych (w liczbach osób)

Klasa	Dziewczęta	Chłopcy	Razem
Ia	9	12	21
Ib	4	13	17
Ic	6	9	15
Id	5	10	15
II	7	9	16
III	6	10	16
Razem	37	63	100

W roku szkolnym 2004/2005 katechezą szkolną objęto 117 dziewcząt i chłopców, co stanowi 100%. Ankieta objęła 100 osób (85% uczniów), które danego dnia były w szkole. Próbką badawczą nie jest zbyt duża, ale stanowi realne środowisko wychowawcze o konkretnym programie formacyjnym, który ma swoją specyfikę w porównaniu z innymi gimnazjami w Słupsku. Wyciągnięte wnioski będą dotyczyć jedynie gimnazjalistów z Zespołu Szkół Katolickich im. Św. Marka w Słupsku.

Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że największa frekwencja na ćwiczeniach duchowych była pierwszego dnia. Kolejnego dnia obecnych na rekolekcjach było o kilka procent mniej i na tym poziomie utrzymała się obecność trzeciego dnia. Wykazuje to poniższa tabela.

Dzień	Dziewczęta	Chłopcy	Razem
Pierwszy	24	54	78
Drugi	25	49	74
Trzeci	24	49	73

Tabela 2. Uczestnictwo gimnazjalistów w rekolekcjach wielkopostnych 2005 (w liczbach osób)

B. Michalik, *Szkolne rekolekcje wielkopostne szansą wychowawczą na przykładzie Zespołu Szkół w Starej Lubiance. Badania empiryczne*, Poznań 2003, praca magisterska. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie.

2. Definicja rekolekcji

Pierwsze pytanie w ankiecie miało otwarty charakter i brzmiało: z czym kojarzy Ci się słowo rekolekcje? Odpowiedzi stanowią szeroką panoramę. Dla niektórych są one inną formą lekcji religii w stylu: „rekolekcje kojarzą mi się z lekcją o Bogu, na której zbiera się cała szkoła” (chłopak z klasy I); „rekolekcje kojarzą mi się z nauczaniem przez księży i siostry z innych parafii czy też innych miast” (chłopak z klasy II); „słowo to kojarzy mi się z lekcją religii, spotkanie się z Bogiem i modlenie się” (dziewczyna z klasy III). Dla innych jest to czas przeżyty w kościele i wolny od zajęć szkolnych. Jest też grupa osób stwierdzająca, że rekolekcje są szczególnym czasem do pracy nad sobą, oto niektóre wypowiedzi: „słowo rekolekcje kojarzy mi się z nauką duchową, która pozwoli nam się nawrócić, ale przede wszystkim da nam wiele powodów do zastanowienia się nad swoim postępowaniem” (chłopak z klasy I); „słowo rekolekcje kojarzy mi się z nadaniem sobie pewnego postanowienia, które trzeba utrzymać i nie można je złamać” (chłopak z klasy III). Są także tacy, dla których rekolekcje to przede wszystkim czas na pogłębianie więzi z Bogiem: „słowo rekolekcje kojarzy mi się z odnową więzi z Bogiem, spotkaniem z Nim” (dziewczyna z klasy I); „rekolekcje – to czas przygotowujący nas do Świąt Wielkanocnych, staramy się zmienić nasze złe przyzwyczajenia i być bliżej Boga” (dziewczyna z klasy II); „kojarzy mi się ze spotkaniem z Bogiem przez 3 dni rekolekcji. Jest to spotkanie przeznaczone specjalnie dla młodzieży. Dzięki nim jestem bliżej Pana Boga” (dziewczyna z klasy III). Dla niektórych gimnazjalistów rekolekcje mają wymiar kulturowy związany np. ze świętowaniem „gdy Jezus Chrystus przebywał 40 dni na pustyni” (chłopak z klasy I). Kilka osób nie potrafiło zdefiniować odpowiedzi inaczej niż „nie wiem” (dziewczyna z klasy I) albo pozostawiły puste miejsce na odpowiedź. Jednej z osób rekolekcje kojarzą się z nudą.

Kolejne pytanie miało charakter zamknięty i brzmiało: czym dla Ciebie są rekolekcje? Trzeba było zaznaczyć jedną z czterech odpowiedzi. Wyniki ukazują poniższe tabele.

Tabela 3. Czym dla Ciebie są rekolekcje? (w klasach I)

Kategoria	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Odnowa więzi z Bogiem	16	64	25	57,6	41	61.5
Pójście do kościoła	1	4	3	6,9	4	5

Czas wolny od zajęć szkolnych	5	20	14	25,2	19	28,5
Okazja do spotkania z kolegami	3	12	1	2,3	4	5
Razem	24	100	43	100	68	100

Powyższe dane pokazują, że dla uczniów klas pierwszych w zdecydowanej większości rekolekcje są okazją do odnowy więzi z Bogiem, natomiast dla prawie co trzeciego uczestnika najważniejsze jest to, że jest to czas wolny od zajęć. Warto też zauważyć, że dla dziewcząt ważną jest możliwość spotkania się z koleżankami i kolegami.

Tabela 4. Czym są dla Ciebie rekolekcje? (w klasie II)

Kategoria	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Odnowa więzi z Bogiem	5	75	7	77	12	76
Pójście do kościoła	1	12,5	2	23	3	18
Czas wolny od zajęć szkolnych	1	12,5	-	-	1	6
Okazja do spotkania z kolegami	-	-	-	-	-	-
Razem	7	100	9	100	16	100

W porównaniu z klasami pierwszymi uczniowie klasy drugiej także na pierwszym miejscu wskazali na rekolekcje jako czas odnowy więzi z Bogiem a procentowo przedstawia się to jeszcze lepiej. Natomiast na drugim miejscu znalazła się kategoria dotycząca pójścia do kościoła. Wymiar towarzyski przez respondentów z klasy drugiej nie został uwzględniony.

Tabela 5. Czym są dla Ciebie rekolekcje? (w klasie III)

Kategoria	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Odnowa więzi z Bogiem	2	32	6	60	8	50,4
Pójście do kościoła	1	16	3	30	4	24,3

Czas wolny od zajęć szkolnych	3	52	1	10	4	24,3
Okazja do spotkania z kolegami		-	-	-	-	
Razem	6	100	10	100	16	100

Także dla uczniów klasy trzeciej najważniejszą sprawą w czasie rekolekcji jest możliwość odnowy więzi z Bogiem. Pytaniem jest jednak to, dlaczego 52% dziewcząt na pierwszym miejscu stawia czas wolny od zajęć. Żaden uczeń z klasy trzeciej nie wskazał na rekolekcje jako możliwość spotkania się z kolegami i koleżankami.

3. Czas i miejsce rekolekcji

Kolejne zagadnienie dotyczyło czasu odbywających się rekolekcji. Ankietowany miał odpowiedzieć na następujący problem: „Twoim zdaniem rekolekcje powinny odbywać się w czasie...” Podano pięć kategorii i na jedną z nich trzeba się było zdecydować. Wyniki ukazuje kolejna tabela.

Tabela 6. Czas rekolekcji szkolnych

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Wielki Post	38	58,4	13	71,1	9	61	60	60,4
Adwent	9	13,6	2	12,6	1	6,5	12	12,4
Rozpoczęcie roku szkolnego	5	7	-	-	1	6,5	6	6,3
Przed zakończeniem roku szkolnego	4	5,6			1	6,5	5	5,2
Inny czas	11	15,4	1	6,3	3	19,5	15	15,7
Razem	67	100	16	100	15	100	97	100

Większość uczniów uważa, że najlepszym czasem na szkolne rekolekcje jest Wielki Post. 12,4 % badanych stwierdza, że to Adwent jest dobrym czasem na rekolekcje. Znikoma liczba uczniów pragnie rekolekcji na rozpoczęcie lub zakończenie roku szkolnego. Określona, bo prawie 16% liczba osób jest za innym czasem, z różnymi propozycjami: „przed każdymi świętami Bożego Narodzenia i Wielkanocy” (uczennica klasy I); „co dwa miesiące” (chłopak klasy III). Okazuje się, że tradycja łączenia szkolnych rekolekcji z czasem Wielkiego Postu odpowiada młodzieży gimnazjalnej.

Ważne są także motywy związane z uczestnictwem w rekolekcjach, czy są one potrzebą osobistą, czy mają zdecydowanie zewnętrzny charakter.

Tabela 7. Motywy uczestnictwa w rekolekcjach

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Sam chciałeś	52	79	12	80	11	73,2	75	78,5
Rodzice tego chcieli	5	7,5	2	13,4			7	7,2
Była sprawdzana obecność	9	13,5	1	6,7	4	26,8	14	14,3
Razem	66	100	15	100	15	100	96	100

Okazuje się, że najbardziej z własnej woli udział w rekolekcjach wzięli uczniowie z klasy II (80%) i z klas I (79%). Dla niektórych z klas I i z klasy II ważny był nacisk ze strony rodziców, co nie było konieczne w przypadku uczniów z klasy III. Natomiast zastanawiające jest to, że prawie co trzecia badana osoba z klasy III uczestniczyła w rekolekcjach ze względu na sprawdzaną obecność. Ten wynik wskazuje na potrzebę omówienia zagadnienia rekolekcji jako środka formacji chrześcijanina zmierzającego do dojrzałości chrześcijańskiej. Okazją do tego mogą być spotkania przygotowujące do sakramentu bierzmowania.

Im udział w rekolekcjach jest bardziej aktywny, tym w osobie pozostaje więcej śladów. W kolejnej tabeli ujęto postawy uczniów na rekolekcjach mając na uwadze postawę bezpośrednio zainteresowanego, biernego widza albo wręcz wrogię wszelkim próbom ze strony przeprowadzających rekolekcje. Zapytano uczniów w tych oto słowach: „Jako uczestnik rekolekcji należę do...” W odpowiedzi należało zaznaczyć jedną z trzech kategorii. Poniżej zamieszczono wyniki.

Tabela 8. Postawy uczestników rekolekcji

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Zainteresowany	43	65,5	11	72	8	46	62	65,3
Obojętny	22	33	4	28	6	36	30	30,5
Wrogą	1	1,5	-	-	3	18	4	4,2
Razem	66	100	15	100	17	100	96	100

Większość uczniów klas I-III jest zainteresowanych rekolekcjami. Niepokojące jest to, że uczniowie klasy III wykazują się najmniejszym procentowo zainteresowaniem. Jednocześnie to oni w procentach przyjmują najbardziej

wrogą postawę. Podłożem takich postaw mogą być zachowania nabyte w grupie nieformalnej.

By zainteresowanie tym wszystkim, co niosą rekolekcje, było jak największe, powinno nastąpić zaplanowanie swojego udziału. Jak to wygląda w rzeczywistości gimnazjalistów, odzwierciedla poniższa tabela.

Tabela 9. Planowanie udziału w rekolekcjach

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	19	28,5	3	18,6	5	31	27	27,5
Raczej nie	11	16,5	3	18,6	2	12,4	16	16,7
Trudno powiedzieć	13	19,5	8	50,4	7	44,2	28	28,2
Raczej tak	17	25	1	6,2	2	12,4	20	21,2
Tak	7	10,5	1	6,2	-	-	8	8,8
Razem	67	100	16	100	16	100	89	100

Okazuje się, że to uczniowie z klas I i z klasy II w minimalnym stopniu planują udział w rekolekcjach. Nie czynią tego gimnazjaliści z klasy III. Większość rekolektantów nie planuje rekolekcji, co odpowiada ogólnej charakterystyce tego okresu rozwojowego, w którym młodzież stara się żyć bieżącą chwilą. Te wyniki także sugerują jedno z zagadnień do przepracowania z młodzieżą, którym jest duchowe przygotowanie się do rekolekcji poprzez modlitwę, post, jałmużnę, dobre postanowienia. Jak to wygląda w życiu badanych gimnazjalistów, odzwierciedla poniższa tabela.

Tabela 10. Duchowe przygotowanie do rekolekcji

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Konieczne	7	10,5	1	6,25	-	-	8	8,1
Potrzebne	42	62,5	13	81,25	12	75	67	67,8
Niepotrzebne	18	27	2	12,5	4	25	24	24,1
Razem	67	100	16	100	16	100	99	100

Większość uczniów czuje potrzebę duchowego przygotowania się do rekolekcji. Prawie co czwarty uczeń uważa to za niekonieczne i niepotrzebne. Jednak warto mieć na uwadze przygotowanie bliższe do rekolekcji. Pomocą może być modlitwa, którą każdego dnia na krótko przed rekolekcjami będzie się odmawiać w kolejnych dniach w intencji: prowadzących rekolekcje, uczestników rekolekcji, rodziców, rodzeństwo, wszystkich stanowiących szkołę, katechetów, księdza proboszcza, itd.

Wielką rolę w dobrym przeżyciu rekolekcji ma miejsce odpowiednio plastycznie przygotowane z wydobyciem głównego tematu ćwiczeń ducho-

wych. Dla większości (ponad 70%) najbardziej odpowiednim miejscem do przeprowadzenia rekolekcji jest przestrzeń sakralna. Około 14% osób chciałoby przeżywać rekolekcje w kościele i w szkole. Dla pozostałych najlepszym miejscem na ćwiczenia wielkopostne jest szkoła. Odsetek opowiadających się za szkołą jest najmniejszy dlatego, że szkoła kojarzona jest zwykle z miejscem nauki, odpytywaniem, ocenianiem, trudem uczenia się. Natomiast kościół jako przestrzeń daje poczucie wspólnoty, a młodzież gimnazjalna jest bardzo wyczulona na potrzebę przeżywania więzi z drugim człowiekiem i z Panem Bogiem.

4. Treści rekolekcyjne

W przekazie treści religijnych ważne jest jednoczesne wykorzystanie wielu zmysłów człowieka. Takie możliwości niesie ze sobą przebywanie w świętej przestrzeni poprzez modlitwy, śpiew, obecność zespołu muzycznego, głoszenie kazań albo konferencji. Okazuje się, że badana młodzież gimnazjalna w zdecydowanej większości lubi nauki rekolekcyjne. Około 20% osób zwraca uwagę przede wszystkim na śpiew, a kilka procent na zespół muzyczny. Warto wobec tego wykorzystywać „Ewangelię w piosence” jako środek ewangelizacyjny. Dla kilku procent badanej populacji najważniejszą jest modlitwa i ją w czasie rekolekcji lubią najbardziej. Gimnazjaliści oczekują aktywnych form przekazu Dobrej Nowiny podając sugestie, by korzystać z pantomimy, scenek, świadectw.

Młodzież gimnazjalna uważa, że zajęcia rekolekcyjne powinny trwać jedną godzinę (85%). Niewielka liczba gimnazjalistów zauważa, że zajęcia powinny mieścić się w przedziale czasowym od 1,5 do 2 godzin (10%). 5% pragnie, by ćwiczenia rekolekcyjne trwały dłużej niż 2 godziny. Zgoda na tak krótkie spotkania rekolekcyjne wynika kolejno: z przeżywanego do tej pory modelu rekolekcji, zimna w kościele, braku konkretnych propozycji spotkań poza przestrzenią kościoła.

Powodem powyższej decyzji gimnazjalistów może być również temat rekolekcji. Dlatego też kolejne zagadnienie w ankiecie dotyczyło tematu tegorocznych rekolekcji i ich związku z rzeczywistymi problemami młodzieży gimnazjalnej.

Tabela 11. Temat tegorocznych rekolekcji w relacji do rzeczywistych problemów

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	20	30	3	18,4	3	18,9	26	26,5
Raczej nie	7	10,5	4	24,8	4	25,2	15	15,3

Trudno powiedzieć	23	34	4	24,8	2	12,6	29	29,8
Raczej tak	12	18	4	24,8	6	45,3	22	22,2
Tak	5	7,5	1	6,2	-		6	6,1
Razem	67	100	16	100	15	100	98	100

Jak wynika z przedstawionych danych, 30% gimnazjalistom jest trudno odpowiedzieć na powyższy problem. Sygnałem, którego nie wolno zignorować, są dane dotyczące nietrafienia z tematyką. 26,5% badanych osób wyraźnie odpowiedziało, że prowadzący rekolekcje nie uwzględnili tego, co dla nich stanowi rzeczywiste problemy, a ponad 15% wybrało odpowiedź „raczej nie”. Prawie co trzecia osoba była zadowolona z podjętej tematyki. Wobec tego pojawia się postulat, by przeprowadzający rekolekcje bardziej uwzględniali rzeczywiste problemy, którymi żyje gimnazjalna młodzież. Prowadzący ćwiczenia duchowe nie może stać się jedynie „gadającą głową”

Jednym z celów rekolekcji jest przemiana człowieka, która obejmuje jego rozum, serce i wolę. W pracy nad sobą ważne jest zauważanie zachodzących zmian. Kolejna kwestia w ankiecie dotyczyła wpływu przeżytych rekolekcji na życie osobiste gimnazjalisty i pytanie brzmiało: „Czy coś zmieniło się w Twoim życiu po rekolekcjach?”. Pięć kategorii odpowiedzi znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 12. Zmiany w życiu po rekolekcjach

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	14	21	5	31	4	24,8	23	23
Raczej nie	11	16,5	2	12,4	2	12,4	15	15
Trudno powiedzieć	19	28	7	44,2	5	22,8	31	31
Raczej tak	15	22,5	2	12,4	2	12,4	19	19
Tak	8	12		-	3	18,6	12	12
Razem	67	100	16	100	16	100	100	100

Większość gimnazjalistów nie potrafi stwierdzić, czy rekolekcje zmieniły coś w ich życiu albo zauważa, że ćwiczenia duchowe nic nie zmieniły, lub podpisuje się pod kategorią „raczej nie”. Co trzecia osoba zauważyła po rekolekcjach konkretne zmiany. Wyzwaniem formacyjnym jest fakt, że co czwarta osoba (a w klasie II co trzecia) nie zauważyła żadnych zmian po rekolekcjach.

Kolejne kwestie poruszane w ankiecie dotyczyły konkretnych działań, na które powinno się zwracać uwagę. Są nimi: potrzeba zmagania się z własnymi słabościami, ograniczenie oglądania telewizji, słuchanie radia, bezcelowe przebywanie w Internecie, świadomy wybór dobra, aktywne włączanie się w życie Kościoła.

Dla co trzeciej ankietowanej osoby rekolekcje były pomocą w zmaganiu się z własnymi słabościami. Za „tak” opowiedziało się 16%, a za „raczej tak” 20% ankietowanych. 29% osób trudno było odpowiedzieć na ten problem. Natomiast 35% ankietowanych gimnazjalistów uważa, że rekolekcje nie pomogły im w zmaganiu się ze swoimi słabościami. Taki wynik stanowi kolejny impuls do kładzenia akcentów w przekazywanej treści podczas nauk. Potrzebne jest większe mobilizowanie i zachęcanie młodego człowieka do podejmowania trudu pracy nad sobą.

4. Metody aktywizujące

Głębszemu przeżywaniu treści służy skupienie się na nich poprzez ograniczenie oglądania telewizji czy też słuchania radia. Ważne jest także, by nie tracić czasu na bezcelowe przebywanie w Internecie. Dlatego kolejne zagadnienie dotyczyło korzystania z tych środków społecznego przekazu przez badaną młodzież gimnazjalną w czasie rekolekcji.

Tabela 13. Ograniczenie oglądania telewizji, słuchania radia i przebywania w Internecie w czasie rekolekcji

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Razem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	25	39,5	6	37	10	68	41	41
Raczej nie	24	36	5	31,5	3	18,75	32	32
Trudno powiedzieć	4	6	5	31,5	1	6,25	10	10
Raczej tak	7	9	-	-	1	6,25	8	8
Tak	8	9,5	-	-	1	6,25	9	9
Razem	68	100	16	100	16	100	100	100

Okazało się, że jedynie co dziesiąta ankietowana osoba podczas trzydniowej pracy nad sobą ograniczyła korzystanie z mass mediów. Silną wolę spróbowało wykazać 9% badanej populacji. Aż 41% badanych gimnazjalistów wcale nie ograniczyło kontaktu z mass mediami, 32% młodzieży gimnazjalnej specjalnie się nie starało o to, a 10% uczniów trudno było to jednoznacznie ocenić. Być może młodzież nie została uwrażliwiona na taką potrzebę przeżywania rekolekcji albo w przekazywanych treściach było zbyt mało impulsów zachęcających do głębszego wejścia w siebie wymagającego spokoju, ciszy, odejścia na chwilę od szumu medialnego.

Wciąż trzeba nam zmagać się o człowieka prawego z dobrze ukształtowanym sumieniem. Dzięki temu wybór dobra staje się czymś oczywistym. Rekolekcje powinny pomagać w kształtowaniu takiego sumienia, by wybór dobra był świadomym czynem. Kolejna kwestia została

sformułowana następująco: „Rekolekcje pomagają mi świadomie wybierać dobro...” Poniższa tabela ukazuje, w jaki sposób gimnazjaliście wskazywali na jedną z pięciu podanych możliwości.

Tabela 14. Rekolekcje pomocą w świadomym wyborze dobra

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	2	3	2	12,5	3	18,75	7	7
Raczej nie	7	9	-	-	-	-	7	7
Trudno powiedzieć	14	18,5	1	6,25	3	18,75	18	18
Raczej tak	20	30	9	56,25	5	38,25	34	34
Tak	25	39,5	4	25	5	38,25	34	34
Razem	68	100	16	100	16	100	100	100

W tej materii rekolekcje spełniły swoje zadanie, bo dla 68% gimnazjalistów miały one wpływ na świadomy wybór dobra. Jedynie 7% badanej populacji nie dostrzegło żadnego wpływu. Gimnazjaliści w 18% nie potrafili się na ten temat wypowiedzieć.

Ważne jest budowanie żywego Kościoła. Jednym z celów rekolekcji jest pobudzanie do aktywnego włączenia się w życie Kościoła.

Tabela 15. Wpływ rekolekcji na aktywne życie w Kościele

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie	14	18,5	2	12,5	4	25	20	20
Raczej nie	7	9	4	25	3	17,75	14	14
Trudno powiedzieć	20	30	3	22,25	2	12,5	25	25
Raczej tak	16	25	5	27,75	4	25	25	25
Tak	11	16,5	2	12,5	3	17,75	14	14
Razem	68	100	16	100	16	100	100	100

Analizując pytanie dotyczące tej kwestii należy zauważyć, że co trzeci gimnazjalista poprzez rekolekcje nie poczuł się wezwany do aktywnego włączenia się w życie Kościoła; 39% uczniów uważa, że rekolekcje miały wpływ na ich aktywny udział w żywym Kościele. Spora, bo 25% grupa młodzieży nie potrafiła wyrazić swego zdania.

Osiągnięcie zamierzonych celów wymaga zastosowania odpowiednich metod. Większości, bo 60% badanej młodzieży, podobały się metody zastosowane podczas tegorocznych rekolekcji. Co czwarty uczeń nie potrafił wyrazić swojej opinii. Jedynie 9% gimnazjalistów nie zaakceptowało metod wykorzystywanych przez prowadzących ćwiczenia duchowe.

Podczas rekolekcji ważny jest także aktywny udział uczestników. Dokonuje się to między innymi dzięki odważnemu „wychodzeniu na środek” przestrzeni na zaproszenie osoby prowadzącej.

Tabela 16. Stosunek gimnazjalistów do metody aktywnego udziału („wychodzenie na środek”)

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Krepuje mnie	32	49	6	37,5	7	48,75	45	45
Chętnie występuję	11	16	1	6,25	2	12,5	14	14
Lubię występ innych	25	35	9	55,25	7	48,75	41	45
Razem	68	100	16	100	16	100	100	100

Okazuje się, że większość gimnazjalistów (45%) woli, by w czasie nauk rekolekcyjnych występowali inni. Tyle samo badanych czuje się skrępowanych „wychodzeniem na środek” Natomiast co czwarty uczeń chętnie występuje z szeregu, by stać się aktywnym uczestnikiem rekolekcji. To na nich należy opierać metody aktywizujące. Dzięki temu unikniemy jawnego zniechęcenia ukazywanego przez osoby „siłą wyciągnięte na środek” Pomocą w dodawaniu odwagi mogą być symboliczne nagrody w postaci kartek, co przez piszącego ten artykuł niejednokrotnie zostało zastosowane z pozytywnym skutkiem.

5. Ocena rekolekcji przez uczestników

Kolejne kwestie w ankiecie dotyczyły oceny rekolekcji przez ich uczestników. Posłużono się pytaniami otwartymi dotyczącymi: najbardziej zapamiętanego spotkania, najbardziej przeżytego epizodu, najbardziej przeżytych rekolekcji. Okazuje się, że co piąty uczestnik zapamiętał ostatnie rekolekcyjne spotkanie, głównie dlatego, że był to czas na świadectwo jednej z koleżanek i Msza święta. Prawie co piąty uczeń najbardziej zapamiętał spotkanie ze scenkami. Okazało się także, że dla 17% gimnazjalistów żadne ze spotkań nie było warte szczególnej uwagi. Z kolei 14 % badanej populacji odwołało się do rekolekcji, które odbyły się rok wcześniej.

W ostatnio przeżytych rekolekcjach młodzieży gimnazjalnej spodobały się: scenki, pantomimy, śpiew, temat o nawróceniu, wzajemna obecność, styl prowadzącego, przykłady, rozmowy z księdzem, modlitwa. Zastanawiające jest to, że co czwarta badana osoba w odpowiedzi napisała, że jej się nic nie podobało. Dobrze więc się stało, że jedna z kwestii w ankiecie została sformułowana w postaci pytania otwartego: co chciałbyś zmienić na rekolekcjach? W odpowiedzi pojawiło się sporo propozycji: nudne

przemówienia, więcej dynamiki grupy, więcej śpiewu, czas trwania spotkań, więcej modlitwy i pracy duchowej, tematykę poruszającą ważne problemy młodzieży.

Dialog jest podstawą relacji wychowawczej nauczyciel – uczeń, a ten dotyczy wzajemnej obecności. Stąd przedostatnie pytanie w ankiecie brzmiało: „Czy chciałabyś, aby Twój wychowawca był obecny na naukach rekolekcyjnych?” Odpowiedzi gimnazjalistów ukazuje poniższa tabela.

Tabela 17. Obecność wychowawcy na rekolekcjach

Kategoria	Klasy I		Klasa II		Klasa III		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	32	49	2	12,5	6	37,5	40	40
Nie	22	31	10	62,5	6	37,5	38	38
Nie wiem	14	20	4	25	4	25	22	22
Razem	68	100	16	100	16	100	100	100

Okazało się, że 40% grupie gimnazjalistów byłoby miło, gdyby na spotkaniach rekolekcyjnych był obecny ich wychowawca. Prawie co piąta osoba nie potrafiła wyrazić swojej opinii. Natomiast 38% uczniów nie chce obecności wychowawcy na naukach rekolekcyjnych. Zastanawiająca jest niechęć do obecności wychowawcy na ćwiczeniach rekolekcyjnych uczniów z klasy II (aż ponad 60%). Te wyniki można różnie tłumaczyć. W klasach pierwszych gimnazjalnych uczniowie tęsknią za spotkaniem z wychowawcą, a z biegiem czasu przekonują się o niemożliwości budowania wymarzonej więzi. Inna hipoteza dotyczy osobowości wychowawcy, która z biegiem lat jest coraz bardziej czytelną i poznaną przez uczniów. Rekolekcje są dobrym momentem wychowawczym pozwalającym na właściwe tworzenie relacji wychowawca – uczeń.

Ostatni problem w ankiecie dotyczył oceny postaw rówieśników na rekolekcjach. Okazuje się, że gimnazjaliści potrafili krytycznie odnieść się do niewłaściwych zachowań w kościele. Problemem było korzystanie z telefonów komórkowych podczas nauk. Ankietowani zauważyli u swoich koleżanek i kolegów brak zrozumienia dla przestrzeni sakralnej a także brak skupienia na prowadzącym poprzez rozmowy między sobą. W rekolekcjach powinna brać udział młodzież nimi zainteresowana. Pozostałym należałoby organizować normalne zajęcia w szkole.

6. Wnioski

Przeprowadzone badania ankietowe ukazują konieczność różnych zmian, by udoskonalic ćwiczenia duchowe. Rekolekcje prowadzone jedynie w kościele przez 45 minut do 1 godziny zajmują uczniom zbyt mało czasu. Dlatego

gimnazjaliści pozostały wolny czas poświęcają na oglądanie nie zawsze właściwych kaset video, czy bez żadnej intencji są w Internecie. Byłoby dobrze, gdyby czas rekolekcji wydłużyć przez propozycje spotkań w szkole lub w innych miejscach. Warto wykorzystać szansę, jaką daje prawie 100% uczęszczanie młodzieży gimnazjalnej na lekcje religii. W naturalny sposób rysuje się dwuczęściowa propozycja: część liturgiczna w kościele i część duszpastersko-wychowawcza w szkole. Dzięki temu następowałyby również próba „odszałkowania” klas, które zwykle przywodzą na myśl pytanie i ocenianie.

W przeprowadzenie rekolekcji najczęściej angażują się księża, siostry zakonne, katecheci świeccy. W program wychowawczy szkoły są wpisane cele, które można osiągnąć podczas przygotowania i przeprowadzenia rekolekcji szkolnych. Czasami wystarcza sprawowanie opieki nad daną klasą, by uniknąć problemów związanych z zachowaniem porządku, zwłaszcza w kościele. Rekolekcje kryją w sobie wielki potencjał wychowawczy i organizacyjny pomagający zintegrować środowiska wychowawcze. Szkoła jest miejscem ciągłej reformy, której okrętem flagowym mają być gimnazja. Szkoła nie ma jedynie nauczać, ma nade wszystko wychowywać. Jeśli w szkole będzie królowała tylko dydaktyka, to owocem takiego jednostronnego podejścia będą zjawiska znacznie utrudniające normalne życie społeczne.

Prowadzący rekolekcje powinni kłaść większy nacisk na wychowanie ku wartościom. Uczestnikom rekolekcji trzeba pomóc w promowaniu rzeczywistych wartości i demaskowaniu antywartości³. W tym pomaga pedagogika personalistyczna.

Młody człowiek dla swego rozwoju potrzebuje człowieka mającego w sobie wewnętrzną harmonię. Wychowawca przede wszystkim swoją osobą i życiem pomaga wychowankom. Dlatego tak ważna jest ciągła wychowawcza obecność. U dobrego wychowawcy to co ważne i jednocześnie dobre dla ucznia, staje się ważnym i dobrym dla niego. Badania ankietowe ukazały, jak ważna jest obecność wychowawcy razem z uczniami na rekolekcjach. Wychowawca jest tam, gdzie jest jego klasa. W przypadku nauczyciela należącego do innego wyznania albo niewierzącego, rekolekcje stanowią okazję do ukazania postawy tolerancji, do której wzywa preambuła ustawy o systemie oświaty. W praktyce jednak nie tyle zarządzenia wyższych instancji są najważniejsze, lecz osobisty kontakt katechety z danym nauczycielem a także zwrócenie się z prośbą do wychowawców o pomoc w przebiegu rekolekcji. Może się to dokonać na radzie pedagogicznej.

Trud wychowawczy skupia się wokół wychowanka. Ważne jest zrozumienie jego niepokojów, trudności, barier i poszukanie odpowiedniej

³ S. Kunowski, *Wartości w procesie wychowania*, Kraków 2003.

pomocy. Wiek gimnazjalisty należy do najbardziej burzliwych. Charakteryzuje się: rozczarowaniem dorosłymi (często rodzicami i starszym rodzeństwem), huśtawką nastrojów, konfliktem pokoleń, znudzeniem praktykami religijnymi, potrzebą niezależności idącą ku stawianiu znaku równości między wolnością a dowolnością, trudnościami natury seksualnej. Dlatego tak ważne jest, by to mieli na uwadze przeprowadzający rekolekcje. To na nich spoczywa ciężar przeprowadzenia rekolekcji. Powinni w przekazywanych treściach ukazywać to, co ważne i istotne dla młodzieży gimnazjalnej. Jeśli prowadzący rekolekcje na co dzień przebywają z gimnazjalistami jako wychowawcy to zwykle trafiają z tematyką. W innym przypadku można się posłużyć rodzajem sondaży przed rekolekcjami z pytaniem o tematy rekolekcyjne. Prowadzący rekolekcje powinni być ludźmi zdolnymi do empatii z przepotężnym zasobem cierpliwości. Odwołując się do praktyki nieraz się przekonałem, że czasami młodzież z rekolekcji zapamiętuje jedynie gwałtowne reakcje rekolekcjonisty. Ważną jest postawa charakteryzująca się cierpliwością. To wymaga przygotowania duchowego. Dobrze jest także, gdy prowadzący rekolekcje czynią to twórczo, bo każda chwila podczas spotkania może przynieść zupełnie nową sytuację, z którą przychodzi zmierzać się po raz pierwszy.

Warto jednak podejmować trud rekolekcyjny, „aby – jak podpowiada papież Jan Paweł II – podjąć całe to potencjalne bogactwo, jakim jest każdy człowiek rozwijający się pośród rodziny, aby nie pozwolić mu zginąć, albo ulec degeneracji, natomiast zaktualizować je w coraz dojrzalsze człowieczeństwo”⁴ Wychowanie jest po to, by młody człowiek nie wpisywał w projekt własnego życia treści zniekształconej, a szukał prawdy⁵

⁴ Jan Paweł II. *List do rodzin*, Wrocław 1994, nr 16.

⁵ Jan Paweł II. *List do młodych*, Kraków 1984, nr 10.